

A DEBRECENI EGYETEM HABILITÁCIÓS FÜZETEI

TUDOMÁNYEGYETEMI KAROK

ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

MONOGRÁFIA TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEIT ÖSSZEFOGLALÓ TÉZISEK

A jogerő a büntetőeljárásban

ÍRTA:

Elek Balázs,

aki

ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYOK TUDOMÁNYÁGBAN

habilitáció elnyerésére pályázik

DEBRECEN

2012

1. A jogerő jelentősége

A büntetőeljárás céljaként sokszor olyan értékek jelennek meg, amelyek feszült viszonyban állnak egymással, és nehezen egyeztethetők össze. Példaként lehet említeni az igazságosság, a jogbiztonság vagy a jogbéke fogalmait. Joggal feltételezi a társadalom, hogy a jogerős ítélet megfelel az igazságosság követelményének.¹ Ezt a „Res iudicata pro veritate habetur” jogi tétel fejezi ki, azaz a jogerős ítéletet igaznak kell tartani.²

A hatályos büntetőeljárás jogban a jogerő kérdései felmerülnek a nyomozás során, az elsőfokú, másodfokú, és a harmadfokú eljárásban, a megismételt eljárásban, illetve a rendkívüli perorvoslatok eljárásaiban is. Kapcsolódási pontjai vannak más jogágakkal, és nemzetközi összefüggései is értelmezést igényelnek. Számtalan fontos elméleti és gyakorlati kérdést vet fel, azonban a magyar szakirodalomban viszonylag kevesen foglalkoznak a témakörrel.

A hatályos perjogi törvény kevés helyen, összefüggéstelenül, rendszerezetlenül, néhol ellentmondásosan tárgyalja a jogerő kérdéseit, aminek következtében a bírói gyakorlat sem teljesen egységes. A jogerő pontos fogalmát a büntetőeljárásról szóló törvény nem is határozza meg.

2. A kutatás célja és feladata

A monográfia megírását a jogerővel kapcsolatos tudományos kutatás előzte meg, amely kutatás céljainak meghatározása annak indokaiból és az előzetes feltevésekből ered, hiszen alapvető feladat ezen kérdéseknek tudományos eszközökkel történő feltárása, igazolása vagy gyengítése. Feltételeztem, hogy a büntetőeljárás jogszabályok nem egyértelműen rendelkeznek a jogerőről, aminek az oka a jogirodalom ellentmondásossága, ami ellentétes jogértelmezéshez is vezet. Ezen feltevés része az is, hogy a jogerő fogalmának alaki és anyagi jogerőkénti értelmezése ugyancsak nem megfelelően kidolgozott. Feltevésem, hogy a jogtudomány nem egyértelműen fogalmazza meg azt sem, hogy milyen igazságtartalmat várhatunk el a jogerős ítélettől, ami tovább nehezíti a jogerő elméleti és gyakorlati megalapozását. Az elemzett kérdéskörben célt megalapozott elméleti és gyakorlati következtetések levonása, a jogerővel kapcsolatos tudományos, és a jogalkalmazói munkában is alkalmazható ajánlások, hasznosítható javaslatok kimunkálása.

A kutatás célja és feladata elsődlegesen a jogerővel kapcsolatos elméleti szakirodalom, valamint a bírói gyakorlatban felmerülő kérdések, továbbá válaszok önálló, tudományos kritikai feldolgozása. A hazai jogirodalom teljes körű bemutatása mellett külföldi szakirodalmi hivatkozásokkal igyekszem a téma minél teljesebb bemutatását és feldolgozását elérni, egyben hozzájárulni egy jövőbeni egységes joggyakorlat kialakulásához, ami csak stabil elméleti megalapozottsággal érhető el. A téziseket megalapozó monográfia egyben annak összefoglalása, hogy milyen problémák jelentkeznek a határozatok jogerejének megállapítása során a jogerőt tanúsító záradékokkal összefüggésben.

¹ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról (Be.) 12. § (1) A bíróság feladata az igazságszolgáltatás, Be. 75. § (1) bekezdés (...) A bizonyítás során a tényállás alapos, hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázására kell törekedni (...)

² Takács György: Ha a jogász latinul beszél. KJK, Bp., 1991, 216. o.

Jelen tanulmány megírásához a végső lökést a büntetőhatározatok jogerejével kapcsolatos irodalom hiányosságai, annak elhanyagoltsága, elméleti kimunkálatlansága, kidolgozatlansága adta.

A kutatás módszere igazodott a feldolgozott terület jellegéhez, természetéhez. Ennek során történeti, elméleti és empirikus elemzéssel komplex feltérési, közelítési módszerek alkalmazásával biztosítható a téma viszonylagosan teljes mélységű feltérása. Alkalmazott kutatási módszer volt a könyvtárkutatás, a hatályos jogszabályi anyag feldolgozása, az alkotmánybírói határozatok tükrében. Személyes konzultációt folytattam ügyészekkel, bírakkal. Büntetőügyek aktáit tanulmányoztam és dolgoztam fel a jogerő kérdésével összefüggésben. Ezen felül alkalmam nyílt egy több hetes bírói csereprogramban részt venni, melynek során egy ausztriai bíróságon résztvettem a napi jogalkalmazói munkában, így a német és az osztrák jogirodalom és büntetőbírói gyakorlat megismerésére is lehetőségem adódott.

3. Az igazság és a jogerő összefüggései

3.1. Az igazság kiderítése, mint a büntetőeljárás célja

Az igazság kiderítése, megállapítása, mint a büntetőeljárás célja és feladata általában axiómaként, megkérdőjelezhetetlen megállapításként, alaptényként kerül kapcsolatba a büntető igazságszolgáltatással. Feltételezzük, hogy a jogerős ítélet bizonyító ereje közokiratként egyértelműen bizonyítja azt, hogy történt-e bűncselekmény, és azt ki követte el.

A büntetőeljárásról szóló törvény erre vonatkozóan a bíróságok feladatai és a bizonyítás általános szabályai között tartalmaz utalást. Eszerint a bíróság feladata az igazságszolgáltatás, és törekednie kell a bizonyítás során a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázására. Érdemes megjegyezni azt, hogy az igazság és az igazságosság eltérő fogalmak, bár bíróságok ítéleteiben, esetenként az Alkotmánybírói határozataiban is szinonim jelentésként alkalmazzák. Az igazság és az igazságosság iránti igény még erőteljesebben jelenik meg, ha valamilyen bírói tévedés, vagy közkedvelt elnevezésén említve: justizmord derül ki. A tudományos szakirodalom is megdöbben azon, hogy ilyen esetek még mindig előfordulnak, és azon, hogy a bíróságok nem hajlandóak levonni a megfelelő következtetéseket. Ha azonban megvizsgáljuk azt, hogy mit is gondolhatunk manapság a perbeli igazságról – amit majd a jogerős ítéletnek tartalmaznia kell –, akkor talán nem is olyan riasztó a kép.

Anélkül, hogy a perbeli igazság jelentését értenénk, anélkül, hogy meghatároznánk, mi az elvárt igazság, amit a büntetőeljárásban elérendőnek tartunk, nyitott marad az a kérdés is, hogy az eljárás lezárultával a jogerő milyen értelemben használt igazság-fogalomhoz lesz mellérendelhető.

3.2. Anyagi és processzuális igazság

A materiális igazság elérését, az anyagi igazság perbeli megállapításának követelményét – az eltérő jogi hagyományokon, társadalmi tradíciókon felépülő dogmatikai rendszerek egyformán – az ítélkezés alappilléreinek tekintették. A materiális igazsághoz való ragaszkodás azonban a jogalkalmazást teljesíthetetlen feladat elé állítja, és a jogfejlődésnek is gátat szab, mert akadályozza a megjelent új követelmények, a hatékonyság, az időszerűség teljesítését, az egyszerűsítést támogató jogintézmények meggyökerezését. A materiális igazság bálványát még a jogtudomány és az Alkotmánybíróság együttes ereje sem volt képes ledönteni, miután kiválóan levezeti, a hazai bizonyításméleti irodalom miként mutatta be, hogy milyen tényezők vezetnek félre a büntetőperben az igazság megállapításának lehetőségét.³

A processzuális igazság a terheltek törvény előtti egyenlőségének megvalósítására alkalmas, biztosítékokkal övezett, tisztességes eljárást állítja a középpontba, amely a pozitív jogban megfogalmazható és utólag ellenőrizhető garanciákon keresztül szolgálja a jogbiztonságot.

A strasbourgi Emberi Jogi Bíróság gyakorlata szerint az egyezményben részes államok nem arra vállaltak kötelezettséget, hogy a materiálisan igazságos döntéseket hozzák meg bíróságaik, azaz a tényállást a valóságnak megfelelően állapítják meg, és a jogot helyesen alkalmazzák. A processzuális igazságosság gondolatának térnyerése párhuzamos volt azzal az elbizonytalanodással, hogy a büntetőeljárásban az igazságot tükröző helyes döntés egyáltalán megszülethet-e. Ehhez kellett az a szkepszis, amit az elmúlt fél évszázad tudományos irányzatai szültek kétségek teremtettek. Kellettek a modern igazság és bizonyítási teóriák, amelyek megkérdőjelezték a jogalkalmazás alapjául szolgáló korrespondencia elmélet tételét, azt, hogy létezik egy megismerőtől független világ, amelyről objektív tudást szerezhethetünk.⁴ A strasbourgi Emberi Jogi Bíróság előtt a panasszal érintett kormányok nem járnak sikerrel, ha valamely jogkorlátozást a büntetőeljárásban pusztán arra hivatkozva kívánják igazolni, hogy arra az „anyagi” vagy „objektív” igazság megállapítása érdekében volt szükség. A sérelmezett döntéssel szemben panaszosként fellépőknek is kicsi az esélyük arra, hogy sérelmük orvoslást nyer, ha úgy vélik, ügyükben tartalmilag helytelen, tévesen megállapított tényeken alapuló, igazságtalan döntés született. Valójában az egyezmény is elsőbbséget ad a processzuális igazságosságnak az anyagi és a materiális igazsággal szemben, azaz a helyes döntés követelményével szemben.⁵

A materiális igazsággal szemben a processzuális igazságosság az, ami képes kompenzálni a perbeli megismerés szükségképpen fogyatékosságait és elfogadhatóvá tehet olyan döntéseket is, amelyeknek a materiális igazságosságáról nem lehetünk meggyőződve. A processzuális igazságosság mellett szól – Bárd érvelése szerint – az, hogy kivitelezhető.⁶

3.3. A valós tényállás megállapítására irányuló törekvés, a középutas igazságszemlélet

³ Kadlót Erzsébet: A „vád igazsága”. In: A büntető ítélet igazságtartalma. (szerk.: Erdei Árpád), Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 23-44. o.

⁴ Bárd Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. A tisztességes eljárás büntetőügyekben – emberijog-dogmatikai értekezés. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007, 69–75. o.

⁵ Bárd: uo. 66. o.

⁶ Bárd: uo. 77. o.

A büntetőeljárásjog irodalmában a szerzők nagy része bár kívánatosnak tartaná a büntetőeljárásban az objektív igazság elérését, ezt általában nem tartják kivitelezhetőnek. Úgy vélem, hogy a hatályos büntetőeljárásról szóló törvény is nevezhető középutas megoldásnak. Kötelezettségként írja elő a valós tényállás megállapítására irányuló törekvést, amivel egyben elismeri, hogy ez nem mindig lehetséges. Kötelező megalapozott tényállást megállapítani, ami azonban korántsem jelenti minden esetben azt, hogy a tényállás a valós tényeket tartalmazza. Ismeri a törvény a vádalkut, ami már-már a tényállásra nézve is lehetséges, és emellett az ügyész által nem indítványozott bizonyítást nem is mindig kötelező lefolytatni.⁷

Mindezek után joggal merülhet fel a kérdés, hogy a jogerő által védett értéként megemlíthető-e az igazság. Ha igen, ez alatt anyagi igazságot, avagy a processzuális igazságot, esetleg mindkettőt értjük-e? Nem nehéz ugyanis belátni azt, hogy a két fogalom és azokon belül is az egyes megközelítések teljesen különbözőek. Egy ítélet, amely megfelel a processzuális igazság fogalmának, az anyagi igazságnak teljesen ellentmondhat. Könnyen előfordulhat az, hogy a bíróság bűnösnek találja a vádlottat, és a történeti tényállást a Be. 351. § (2) bekezdésének megfelelően megalapozott tényállásban rögzíti. A tényállás ugyanis megalapozatlansági hibákban nem szenved. Nem felderítetlen, nem hiányos, nem ellentétes az iratok tartalmával, és helytelen logikai következtetés sincs benne. *Egyszerűen csak nem igaz.* Később kiderülhet, hogy a döntés hibás volt, de a processzuális igazság ellenére is mindenki egy újabb justizmordról beszélne. A sajtó a bíró felelősségre vonását követelheti, holott nem tett mást, mint a kötelességét teljesítve a meggyőződése szerint ítélezett.⁸

Ebben az esetben a másodfokú eljárásban az eltérő tényállás megállapításának törvényi lehetősége nélkül a bizonyítékok eltérő értékelése csak korlátozott törvényi lehetőség, mert annak eredménye összhangban kell álljon a módosítandó tényállással. Az eltérő tényállás megállapításának szintén alapvető feltétele, hogy maga a tényállás megalapozatlan legyen. Ha a tényállás megalapozott, még a felmentő határozat érdekében sem lehet eltérő tényállást megállapítani pusztán a bizonyítékok eltérő értékelésével.⁹ Ez azt jelenti, hogy a másodfokú bíróságnak sem lesz lehetősége az anyagi igazságot érvényre juttatni.

Esetleges felülvizsgálati eljárásban még kevésbé lesz esélye a terheltnek vitatni a mérlegeléssel megállapított tényállást, mert ott a tényállás megalapozottságának kérdése érinthetetlen.¹⁰

3.4. A bírói meggyőződés és az igazság

⁷ lásd: Be. 75. § (1) bekezdés, 538. § (7) bekezdés

⁸ Több esetben még a minden kényszer nélkül tett beismerő vallomásról is kiderül, hogy nem fedi a valóságot. Lásd például: BH 2001. 316. Legf. Bír. Bf. III/1404/1999/5. sz.; BH 1978. 157. Legf. Bír. Bf. IV/1477/1977. sz., vagy a híres-hírhedt Pusoma ügy: Heves Megyei Bíróság B. 445/1994/36, Bp. 279/1996/5, B. 201/1997/95

⁹ BJD 7761., 8377., KÚRIA Bhar. III. 447/2012/4. szám, BJD 8349.

¹⁰ Be. 423. § (1) A felülvizsgálati eljárásban a jogerős határozatban megállapított tényállás az irányadó. A felülvizsgálati indítványban a jogerős határozat által megállapított tényállás nem támadható. „A felülvizsgálati eljárás során a Legfelsőbb Bíróság még a megalapozatlan tényálláshoz is kötve van – a megalapozatlanságot nem orvosolhatja, ez okból az ítéleteket hatályon kívül sem helyezheti –, csak az ítéletben megállapított tények alapul vételével történhetett meg annak a felülvizsgálata, hogy a terhelt bűnösségére vont jogi következtetés helyes-e.” Legf. Bír. Bfv. III. 1. 119/1998/7. szám

Kérdésként merülhet fel, hogy a bírói meggyőződés hogyan tükröződhet a bizonyítékértékelésben, hogyan lehet megindokolni azt a meggyőződést, ami esetleg ellentmond annak, amit a többi bizonyíték logikusan sugallna. A határozatban ugyanis sokkal egyszerűbben meg lehet indokolni egy döntést azzal, hogy a bizonyítékok zárt logikai rendszert alkotnak, szemben a bíró szubjektív belső meggyőződésével. Lehetséges, hogy a bíró meg van győződve arról, hogy a kihallgatott, terhelő vagy mentő vallomást tevő tanúk nem mondanak igazat, azonban ezen egymással összhangban lévő vallomásokkal szemben csupán annyit tudna ellenérvként felhozni, hogy nem hiszi el.¹¹

Az ítélelhozatalnál számos olyan tényező szerepet játszhat, amit logikai alapon nem lehet megindokolni. Egy ítélet logikailag teljesen elfogadható, ha például öt terhelő vallomást tevő tanú vallomását fogadja el a bíró, szemben két mentő tanúéval, de logikailag már aggályos lehet, ha pusztán arra a szubjektív megérzésére hivatkozik, hogy az öt terhelő tanú vélhetően rosszul emlékezik, vagy a nyomozás során valószínűleg meg nem engedhető befolyásolás hatására tettek terhelő vallomást, vagy ismerték fel a terheltben az elkövetőt.

3.5. Fellebbezés ténykérdésben

Már Finkey is utalt arra, hogy az a kérdés, miszerint lehet-e ténykérdésben helyet adni felülvizsgálatnak vagy fellebbezésnek, régi idő óta az egyik legvitatottabb kérdése a perjogi irodalomnak. Úgy vélte, hogy az anyagi igazság megközelítése szempontjából nem helyeselhető a ténykérdés fellebbezése, mert ha a fellebbviteli főtárgyalást csakugyan a szóbeliség és a közvetlenség elvei szerint rendeznénk be, ami azonban óriási teher lenne úgy az államra, mint a felekre, nem nyújt több biztosítékot a per alaposabb eldöntésére, mint az első bíró tárgyalása. A bizonyítékok sokszor nem ismételtetők, és a második tárgyaláson a felek rendszerint csak egymás gyengéit – amit az első tárgyaláson felismertek – fogják feszegetni.¹²

A közvetlenség elve azonban mára erősen leszűkített értelemben maradt meg az eljárási törvényben, és a különböző gyorsító törvénycsomagok egyre nagyobb teret engedtek annak, hogy a bíróság eljárása a büntetőeljárás központi szerepéből ismét a nyomozási szakasz egyszerűsített megismétlése, formális ellenőrzése legyen. A törvény egyre nagyobb teret enged a terhelt nélküli eljárásnak, a tanú korábbi vallomása ismertetésének, felolvasásának, a tanú személyes jelenléte nélküli bírósági eljárásnak.¹³

3.6. Eljárási garanciák és a megalapozott tényállás

¹¹ Elek Balázs: A téves ténymegállapítás egyes pszichológiai aspektusai. Debreceni Jogi Műhely, III. évfolyam 4. sz., 2006/b. 10. 01.; <http://www.jogimuhely.hu>

¹² Finkey Ferencz: A magyar büntetőeljárás tankönyve, Budapest, Politzer Zsigmond és fia kiadása, 1903., 180. o.

¹³ lásd például: Be. 217. § (3) bekezdés h) pont; Be. 279. §. 281. §; Be. 296. §

Arra is lehetne példákat hozni, amikor az anyagi igazsággal szemben felmentő ítélet kénytelen hozni a bíróság a processzuális igazság érdekében, mert a terhelő – és egyébként meggyőző – bizonyítékokat nem lehet felhasználni. Ilyenkor az a kérdés, hogy a nyilvánvalóan terhelő bizonyíték (például egy nem megfelelő figyelmeztetések mellett felvett hozzátartozói vallomás, rendőri jelentésbe foglalt vallomás) mellőzése után fennmaradó bizonyítékok elegendőek lehetnek-e a bűnösség kétséget kizáró bizonyítására. Ilyen esetben is magyarázkodásra kényszerülhet a bíróság, hogy miért kellett valakit előzetes letartóztatásba helyezni korábban 'ártatlanul', ha végül (jogállami módon) felmentő ítéletet hoz, holott a fel nem használható iratokból tudja, hogy a vádlott elkövette a terhére rótt bűncselekményt. Meg kell jegyezni, hogy a processzuális igazság győzelmét az anyagi igazság felett a közvélemény esetenként nehezen emészt meg. A nem jogszerűen megszerzett bizonyíték felhasználhatóságának tilalmából következik, hogy legyen az bármennyire alkalmas az igazság feltárására, a jogrend előbbre való az igazságnál.

3.7. Az igazságos büntetés

A bünteteskiszabásban megkerülhetetlenül jelen van a bíró egyéni bünteteskiszabási szemlélete, ami alapvetően nem ütközhet az általános bünteteskiszabási bírói gyakorlattal, mert az torzulásokhoz, igazságtalanságokhoz vezetne. Ezt a bünteteskiszabási bírói gyakorlatot az állami büntetőpolitika is befolyásolhatja, erre megvannak az alkotmányos eszközei. A büntetőtörvény változása minden esetben jelentős hatással van a jogalkalmazásra, ezen túlmenően a közvéleményt, társadalmat is élesen foglalkoztató kérdés. A Btk. 2. §-ában megfogalmazott hatályszabály helyes alkalmazásának biztosítása érdekében a jogalkalmazónak folyamatosan vizsgálni kell a jogszabályi rendelkezések változásait, mely a konkrét, elbírálásra váró ügyekben sosem jelenthet mechanikus, pusztán a kronológiát szem előtt tartó értelmezést. A törvényi rendelkezéseket ugyanis külön-külön, valamint összehatásukban is össze kell vetni, és mindig az adott terhelre vonatkozóan lehet állást foglalni helytállóan abban, hogy az elkövetéskor vagy az elbíráláskor hatályos büntető törvénykönyvet kell alkalmazni. Ezt vádlottanként kell vizsgálni, és nem könnyű feladat. A különböző vádlottakra alkalmazandó, különböző időpontban hatályos, és különböző szemléletű büntető törvényeknél is figyelemmel kell lenni az ítélet belső egyensúlyára, de aránytalanságok óhatatlanul előfordulhatnak, ami a közbizalmat is megingathatja a döntés meg nem értése miatt.

Arra, hogy a processzuális igazság hogyan töri át az anyagi igazság elvét a kiszabandó büntetés kapcsán, Herke a súlyosítási tilalom szabályait hozza fel példaként. Hasonlóan ahhoz, ahogyan a bűnüldözés egyszerűségének az elve az anyagi igazságosság elvét a jogbiztonság érdekében átlépte, a reformatio in peius büntető-eljárásjogi tilalma is áthágja az anyagi igazságosság elvét. Ha kiderül, hogy az első fokon kiszabott büntetés a tett súlyának és a bűnösség mértékének nem felel meg, akkor a büntetés növelésére csak a formális jogerő beállta után, egy rendkívüli perorvoslati eljárásban kerülhet sor, ha annak a feltételei fennállnak. A súlyosítási tilalom tehát a jogállamiság egy olyan eleme, ami áttöri az anyagi igazságosság követelményét, mivel a jogbiztonság és az anyagi igazságosság közötti viszonyban a jogerő belépésével az első javára dönt.¹⁴

¹⁴ Herke Csongor: Súlyosítási tilalom a büntetőeljárásban. Monográfia, PTE ÁJK, Pécs, 2010, 177, 229. o.

3.8. Az alkalmazandó törvény igazsága

Ha a büntetőbíróságok ítéleteitől igazságot várunk el, az nyilvánvalóan csak akkor lehetséges, ha az alkalmazandó törvények is az igazság szellemét képviselik. A folyamatosan változó büntető törvények igazságát azonban csak rendkívül szubjektívan lehet megítélni. Tanulmányok sora vezette le például azt, hogyan változott a kábítószer fogyasztók büntetőjogi megítélése. Nem lehet tagadni, hogy a jogalkotó is csupán emberekből áll, akik, mint minden ember, hibázhatnak vagy szubjektíven közelíthetnek meg bizonyos eseteket, s mindez a törvényekben is kifejeződik. A törvények feladata nem is csak abból áll, hogy megvalósítsák az igazságot, hanem tartalmukat sokszor a célszerűség vezérli.¹⁵ Az opportunitás térhódítása is gyakran az igazság érvényesülése ellen hat. A kriminálpolitika kialakításában is a célszerűségi gondolat munkál. A törvények tehát nem egyeznek minden pontban és minden esetben az igazság elvével.

3.9. Jobbiztonság és igazságos döntés, a jogerő feloldásán túli lehetőségek

A büntetőeljárás minden nagy történeti rendszerének alapvető célja az igazság feltárása. Az igazságkeresés és -megállapítás eszközeiben, módszereiben azonban igen nagyok az eltérések. A laikus és a tudományos közvélemény a processzuális igazságot tartalmazó ítéletet is tévesnek, justizmordnak, megdöbbenőnek tartja, ha utólag kiderül, hogy helytelen tényeket állapított meg a bíróság. Az anyagi igazságot tartalmazó ítélet jogerejét is fel lehet oldani az azzal szemben álló processzuális igazság értékei mentén.

A törvényben biztosított lehetőségekkel és kötelezettségekkel azonban nemcsak a közvélemény, hanem a tudományos szakirodalom sem elégszik meg. Úgy tűnik, hogy annak ellenére, hogy vitán felül természetes dolog az, hogy a bíróság részéről a valóság megállapításának, megismerésének korlátai vannak, egy-egy „bírói tévedés”, ártatlan vagy nem bizonyítható elítélés után a perújítási eljárásban hozott felmentő ítélet után, vagy egy hosszabb előzetes fogva tartás utáni felmentő ítéletet követően általában nem azon lelkesedik senki, hogy milyen jogállami módon működik az igazságszolgáltatás, hogy értékékként kezeli az anyagi igazság kiderítését, vagy az anyagi igazsággal szemben is a processzuális igazság győzelmét, és nem a saját tekintélyét akarja görcsösen őrizni, hanem felelősségre vonásról, önvizsgálatról, az okok kutatásának elmaradásáról hallhatunk.

Napjaink jogtudománya igen széles körben tárta fel a büntetőeljárás hibalehetőségeit, amelyek egy-egy ügyben sajnos igazságtalan és nehezen orvosolható hibákhoz vezetnek. Nem szükségtelen az eredményes perújítási eljárásokat alapos vizsgálatnak alávetni a bíróságok részéről annak érdekében, hogy a hasonló esetek száma csökkenjen. Ennek érdekében a Kúria 2012-ben – részben külső szakértőkből álló – tudományos tanácsadói és elemzői szakértői testületet hozott létre, amely testületnek éppen az a feladata, hogy olyan, már jogerősen lezárt büntetőeljárásokat vizsgáljon meg, ahol rendkívüli jogorvoslati eljárásban eltérő ténymegállapítások történtek. A hibák feltárásával, azokból a megfelelő következtetések levonásával talán csökkenteni lehet annak esélyét, hogy hasonló hibák ismét előforduljanak.

¹⁵ A büntetőjog feladata nem egyedül az elkövetett büntett erkölcsileg „igazságos” megtorlása, hanem ugyanolyan mértékben szolgál mások elijesztésére, a büntettet elkövetők javítására vagy más bűntények megelőzésére. Btk. 37. §

Ez az oka, hogy a jogerővel kapcsolatos monográfia kapcsán külön kutatást végeztem az új bizonyítékra alapított perújításokkal kapcsolatos bírói gyakorlattal kapcsolatosan. Ezen vizsgálatoknak a közvélemény felé történő nem botrányorientált kommunikálása pedig csak segítheti a bírói döntések elfogadását és megértését.

4. A jogerő meghatározása a büntetőeljárásban

4.1. A jogerő intézménye

A jogerő intézményének elméleti alapja több módon is alátámasztható. Felmerülhet, hogy a jogerő olyan, minden jogágra kiterjedő fogalom, amit a jogalkotónak nem is kell minden eljárási törvényben külön meghatározni, mert a hatóság döntései külön perbeli aktus nélkül is kötelező erővel lezárulnak. Más megközelítés szerint az egyes törvényeknek pontosan meg kell (vagy kellene) határozni a jogerő fogalmát, terjedelmét, hatókörét, és hogy az mely határozatoknál érvényesülhet, mert az eljáró hatóságok és határozataik különbözősége miatt nem állítható, hogy azok önmagukban hordozzák a jogerő képességét. A hatályos büntetőeljárási törvény a két álláspont között helyezkedik el, hiszen rögzíti, hogy egyes határozatok mikor emelkedhetnek jogerőre, de nem tartalmazza egyértelműen, hogy melyek ezek a határozatok, azt sem, hogy milyen hatásokat rendel a jogerő mellé, és arról sincs rendelkezés, hogy egyes határozati formáknál miben különbözik. A jogerő intézménye meglétének okai fellelhetőek a jogrend és a jogbiztonság, a rend és a jogbéke megőrzésében, valamint gyakorlatias megfontolásokban is, mivel az egyre nagyobb időmúlással az anyagi jogerő megállapítása egyre nehezebb, végül lehetetlen lenne. A törvényhozó nem rendezheti az eljárást a döntés jogereje nélkül, hiszen az eljárás feladata a jogviszonyok jövőbeli biztosítása is.

A jogerő által megszűnik a jogviszonyok vég nélküli bizonytalansága. Ebből a szempontból nem jelent különbséget, hogy az eljárást formailag hogyan zárják le. A büntetőeljárás különböző határozati formákat tartogat, s ezekben az a közös, hogy lezárják az adott eljárást. A jogerő természetével kapcsolatos elméleti fejtegetéseket azonban nehézkessé teszik a tételes jogi szabályozás hiányosságai, de az állítás fordítva is igaz, hiszen az elméleti, tudományos megalapozottság nélkül a jogalkotótól is nehezen várható el, hogy megfelelő szabályokat alkosson.

4.2. A jogerő

A különböző tankönyvek és törvényt magyarázatok is adnak egy-egy definíciót, általában úgy megragadva a fogalom lényegét, hogy felsorolják a hozzá tartozó tulajdonságokat, amit igyekszem a monográfiában bemutatni. Az egyes vélemények bemutatása után úgy vélem, hogy a jogerőről egységes definíciót nem is lehet adni, mert mást és mást takar az ügyszöntő, és a nem ügyszöntő, de fellebbezéssel támadható határozatok jogereje. Ezen két kategóriát is külön lehet bontani anyagi és alaki (vagy formális) jogerőre, melyek együttesen adják az adott kategória (ügyszöntő és nem ügyszöntő) jogerőfogalmát.

Az ügyszöntő határozatok jogereje jelenti a büntetőjogi igényről történt végleges, megváltoztathatatlan döntést, amely mindenki számára irányadó, valamint megcáfolhatatlanul kötelező, és rendes perorvoslással már nem támadható. Az ügyszöntő határozatok jogerejének

nem része, csak előfeltétele a visszavonhatatlanság, de a végrehajthatóságnak már a jogerő az előfeltétele. Nem mellőzhető annak rögzítése sem, hogy a jogerős ügydöntő bírósági határozat fogalmán az adott büntetőügyben keletkezett első-, másod- és harmadfokú határozatot együttesen kell érteni, és azok együttes tartalma adja a bírósági döntést.

Az egyéb jogerőképes határozatok jogereje az adott perjogi kérdésben történt végleges, megváltoztathatatlan, mindenki számára irányadó és kötelező (végrehajthatóságtól független), perorvoslással már nem támadható döntést jelenti.

Ezen felül léteznek a csak alaki jogerőképes határozatok, amelyeknek a jogereje a megtámadhatatlanságot jelenti.

4.3. Az anyagi jogerő fogalma

Ha az anyagi és alaki megkülönböztetést is használjuk a jogerő ismérveinek leírására, akkor a jogerő fogalmi tisztázatlanságát nagyban csökkenthetjük. Az anyagi jogerő a jogerő alfogalma. A büntetőeljárás törvény pozitívan, tételesen így nem szabályozza, de ugyanakkor feltételezi meglétét. Valójában az anyagi jogerő fogalmával kapcsolatos nézetek is eltérnek.

A büntetőjogi felelősség ténybeli és jogi alapja felől csak az erre feljogosított és kötelezett bíróság határozhat jogerősen, vagyis azt a kérdést, hogy történt-e bűncselekmény, és annak ki az elkövetője, kizárólag a bíróság a büntetőeljárás során jogosult eldönteni. Ez irányadó abban az esetben is, ha az ügyben más hatóság, akár a büntetőjogi felelősség alapjául szolgáló tényállás egészéről, akár annak egy részéről már érdemben határozott. Ezzel összefüggésben az anyagi jogerő kérdése elsősorban a kimerített váddal, az elbírált cselekményre nézve állhat fenn, amikor a határozatban a bíróság véglegesen dönt a büntetőjogi igényről, a vád tárgyává tett cselekmény érdemi elbírálása keretében. Ez nem mond ellent annak, hogy létezhetnek olyan határozatok, amelyek nem ügydöntő határozatok, de mégis büntető anyagi jogi kérdést rendeznek el véglegesen.

Abban nem lehet vita, hogy az alaki jogerő az eljárásjog intézménye. Vitatott csak az anyagi jogerő lehet, attól függően is, hogy mit értünk alatta. Amennyiben abból indulunk ki, hogy az ítélet egy új jogviszonyt hoz létre az állam és az elítélt között, akkor anyagi jogi intézménynek tekinthetjük. Erre az álláspontra juthatunk akkor is, ha a zároló hatás következményeire szűkítjük annak értelmét. Valójában azonban az újabb eljárás tilalma, mint újabb büntetőeljárás lefolytatását megakadályozó ok, egyértelműen a büntetőeljárás jogintézménye, így az anyagi jogerőben egyaránt van eljárási és anyagi jogi hatás is.

4.4. Az alaki vagy formális jogerő

4.4.1. Az alaki jogerő a jogirodalomban

Az irodalomban a fogalom meghatározásához általában három kritériumot alkalmaznak: a megtámadhatatlanságot, a megváltoztathatatlanságot és az eljárást lezáró hatást. Nincs egyetértés ezen fogalom meghatározását tekintve sem. Az elméletek összefoglalása után úgy

gondolom, hogy szükségtelen lenne az alaki jogerő fogalmát bármely határozattípusnál a megtámadhatatlanságtól, a rendes jogorvoslatok kimerítésétől eltérően meghatározni. A megtámadhatatlanság, azaz a további rendes jogorvoslat lehetőségének kizártsága csak az ügydöntő határozatokra, és az egyéb jogerőképes határozatokra értendő. Vannak olyan határozatok, ahol a jogerő nem is jelenthet mást, mint az alaki jogerőt, például a kényszerintézkedésekről döntő határozatoknál. Végül a pervezető végzések azok, amelyeknek még alaki jogereje sincs.

4.4.2. Az abszolút és relatív alaki jogerő

Az alaki jogerőn belül elméleti síkon megkülönböztethetünk abszolút alaki és relatív alaki jogerőt.

Abszolút alaki jogerő akkor áll fenn, ha a döntés valamennyi jogorvoslatra jogosulttal szemben jogerőre emelkedett, és az eljárás résztvevői által nem támadható meg. Abszolút alaki jogerő tehát akkor áll fenn, ha a határozat egyetlen részét sem támadhatja meg egyetlen érintett fél és perben szereplő egyéb személy sem. Az alaki jogerőnek nem kell egyidejűleg beállnia valamennyi perbeli alany vonatkozásában. Ha a felek nem éltek jogorvoslattal, vagy valamennyi jogorvoslatról határoztak már, akkor következik be a döntés abszolút jogereje. Ha a döntés csak az egyik féllel szemben emelkedett jogerőre, ám a másikkal szemben nem, akkor relatív vagy egyoldalú jogerőről beszélünk.

A *relatív alaki jogerőnek* két lehetséges megjelenési formája van. Az egyik szerint a döntésnek csak egy része lesz formálisan jogerős, akkor, ha a döntést a vádlottnak nem az összes cselekménye tekintetében támadják. Ez az *objektív relatív jogerő* a tulajdonképpeni „részjogerő” esete. Ezen belül a „vertikális (függőleges) részjogerőt” és a „horizontális (vízszintes) részjogerőt” különböztetjük meg. A vertikális részjogerő akkor adódik, ha a jogerő az eljárás anyagának egy leválasztható részére, az elkövető több elkövetett cselekménye közül csak egyre, a peranyag többi részére azonban nem vonatkozik. Az ítélet „horizontális” jogereje akkor adódik, ha a jogerő a vádlott egyetlen elkövetett cselekményén belül csak a döntés egy részére vonatkozik.

Relatív jogerő egyfelől úgy is adódhat, ha több perbeli résztvevő közül egy vagy egyesek lemondanak a rendes jogorvoslati eszközökről; több eljárási résztvevő közül csak egyesek élnek jogorvoslattal a határozat ellen. Ilyenkor a *szubjektív relatív jogerő* áll fenn. Ez azt jelenti, hogy a döntést még az egyik fél megtámadhatja, míg a többi résztvevő nem élt jogorvoslattal.

A relatív jogerőnek az lehet a hatása, hogy a megtámadott döntés a vádlott javára változtatható meg, vagy hatályon kívül helyezhető. Itt már az anyagi igazság elve is közbelép. Ebből az következik némely szerző szerint, hogy a relatív jogerő sosem hathat a vádlottra hátrányosan.

4.4.3. Egyszerűsített és bővített jogerő

A teljes és részleges alaki jogerő mellett megkülönböztethetünk még ún. egyszerű és bővített jogerőt. Abban az esetben, ha az ítélet csak az eljárásban résztvevő személyeket érinti, egyszerű alaki jogerőről beszélünk. Ha a jogerő nem csak a feleket magukat, hanem az

eljárásban más anyagilag is részt vevő személyeket érint, akkor ezzel szemben bővített jogerőről beszélünk. Erre példa a magánvádas eljárásban az az eset, amikor minden egyes, az adott cselekményt érintő döntés a vádlott javára hat, és azon más jogosultakkal szemben is érvényes lesz, akik nem emeltek magánvádat. Ezért minden egyes újabb üldözés nem csak a magánvádas jogosult oldaláról, hanem az ügyészség oldaláról is kizárt.

Magánvádas eljárásban a homogén alaki halmazat esetkörét tudom ebben a körben értelmezni. Ha valaki egy állítással több személyről is látszólag becsületsértő vagy rágalmazó állítást tesz, az ügyben hozott felmentő ítélet jogereje ezen logika szerint az újabb üldözést a többi sértettnél is kizárja.

4.4.4. Feltételes és feltétel nélküli jogerő

A döntés feltételes jogereje az, amikor azt még meg lehet változtatni. A változtatás a jogorvoslat útján történik. Ha egy döntést megtámadnak, akkor a megcáfolhatatlanság időpontja kitolódik addig, amíg a jogorvoslatok kimerülnek. Feltétel nélkül jogerős a döntés, ha a jogorvoslat érvényesítése nem vagy már nem lehetséges, vagy azért, mert a jogorvoslattal életről lemondtak, vagy a határidő kihasználatlanul maradt. A feltételes és feltétel nélküli jogerő ugyancsak egy olyan elméleti kategória, aminek csak a bemutatása fontos, azonban annak alkalmazását szükségtelennek ítélem.

4.5. A részjogerő vagy részleges jogerő

A felülbírálat és a jogerő terjedelme szorosan összekapcsolódó fogalmak, valójában mindkettő ugyanannak a jelenségnek a két oldala. Ami felülbírálat tárgya lehet, az még nem emelkedhet jogerőre. A másik oldalról nézve, ami jogerőre emelkedett, azt nem lehet felülbírálni a másod- vagy harmadfokú eljárásban.

A részleges jogerő beálltának a Be. három esetét határozza meg. Az első, amikor a felmentést vagy az eljárás megszüntetését az ügyész nem fellebbezi meg, csak a többi rendelkezést; második esetben, ha csak a járulékos kérdésben hozott kérdésre terjed ki a fellebbezés; végül, ha a fellebbezés nem valamennyi vádlottra terjed ki. Kivétel ilyenkor az összefüggő ok esetén a részleges jogerő feloldása a vádlott javára.

Úgy gondolom, hogy a részjogerőhöz hasonló helyzet állhat elő a perújítási eljárásban, amikor a bíróság csak a perújításban indítványozott körben engedi a perújítási eljárás lefolytatását. Ilyenkor a bíróság rendszeresen azt hangsúlyozza, hogy a perújítás nem terjed ki a történeti tényállásra és a cselekmény jogi minősítésére, azt csak a büntetés kiszabását érintően kell lefolytatni. Ez véleményem szerint azt is jelenti, hogy ebben a kérdésben a jogerő nem törhető fel, csak az a sajátos helyzet állhat elő, hogy a megállapított történeti tényállás és minősítés (elméletileg) hamarabb jogerős, mint a büntetés.¹⁶

---

¹⁶ Erre példa talán annak az elítéltnak az ügye, amely során először a javára lett perújítás kezdeményezve, majd elrendelve, majd ismételt esetben az ügyészség részéről a terhére, de mindkét alkalommal hasonló okból, új elmeorvos-szakértői vélemény, mint új bizonyítási eszköz előterjesztésével. A bíróság mindkét esetben elrendelte a perújítást, és a döntések indokolása is hasonló volt (bár ellenkező irányú volt a két perújítás), azaz „a perújítás nem terjed ki a történeti tényállásra és a cselekmények jogi minősítésére. A perújítási eljárást ennek

5. Az ügydöntő határozatok jogerejének hatásai

A jogerő egyes hatásait illetően sincs egység a büntető eljárásjog irodalmában. Az ügydöntő határozatok jogerejének hatásai között megemlíthetők:

- a kötőerő,
- a határozat megváltoztathatatlansága,
- a kötelező erő,
- a végrehajthatóság,
- a bizonyító erő,
- a kétszeres eljárás tilalma,
- az egyéb jogerőhatások.

A kötőerő és a jogerő kapcsolata

A jogerőre képes határozatoknak általában van kötőerejük. A bíróság a határozatától már a jogerőre emelkedést megelőzően sem térhet el, nem vonhatja vissza, nem helyezheti hatályon kívül. Kivétel ez alól, amikor egy sajátos jogorvoslat, az igazolási kérelem esetén hatályon kívül helyezheti a saját (nem ügydöntő) határozatát.

A nehézséget a szakirodalom értelmezésében az okozza, hogy nem ugyanazt értjük a jogerő fogalma alatt, nem mindig lehet tudni, hogy az alakilag jogerős határozatokat is a jogerős határozatok alatt értjük-e. Az alaki jogerősség is mást és mást jelenthet az egyes szerzőknél. Ha az a feltevésünk, hogy az alaki jogerő a megtámadhatóság hiányát jelenti, akkor a bírósági eljárásban a kényszerintézkedés fenntartásáról hozott döntés alakilag jogerőssé válhat. A bíróság ezen alakilag jogerős határozatához azonban nem kapcsolódik kötőerő, mert akár ugyanazon a tárgyalási napon felmerülhet olyan új körülmény, hogy a bíróság az előzetes letartóztatás megszüntetéséről dönt.

A pervezető végzésnek még ennyi kötőereje sincs. Azt a bírónak nem is kell megváltoztatni, attól annak formális megváltoztatása vagy hatályon kívül helyezése nélkül is eltérhet. Ha a bíró elutasított egy bizonyítási indítványt, a következő végzésében már el is rendelheti azt.

A határozat megváltoztathatatlansága

A megváltoztathatatlanság azt jelenti, hogy semmilyen fórum nem jogosult a határozat megváltoztatására. Még igen meggyőző jogirodalmi nézetek ellenére sem tekintem a megtámadhatatlanságot és a megváltoztathatatlanságot azonos fogalomnak. A nyomozás során nem beszélhetünk jogerős döntésről, de ott talán szembetűnőbb, hogy a felettes ügyész akkor is hatályon kívül helyezhet, és megváltoztathat egy ügyészi határozatot, ha az ellen

---

megfelelően, a büntetés kiszabását érintően kell lefolytatni.” A Fővárosi Ítéltábla Bpi. 5. 10. 960/2006/6. és a Fővárosi Ítéltábla 2. Bpi. 10725/2008/2. számú végzése

(már) nincs meg a megtámadás lehetősége. A bírósági eljárásban ehhez hasonló az előzetes letartóztatásnak a felettes bíróság általi időszakos felülvizsgálata, bár ott formailag új határozatot hoz, de mégis egy korábbi olyan döntésben hozott rendelkezést változtat meg, amit már semmilyen jogorvoslattal nem lehet megtámadni.

A kötelező erő

A kötelező erő értelmezése az ügydöntő határozatoknál nem okoz nehézséget. A büntető ítélet az elítélt jogi helyzetét mindenki számára kötelezően rendezi.

A végrehajthatóság

A Be. szerint az ítélet a jogerőre emelkedése után hajtható végre.¹⁷ Ha gondosan megfigyeljük a Be. szóhasználatát, láthatjuk, hogy külön veszi a jogerő és a végrehajthatóság fogalmát.

A jogerő gyakran elválik a végrehajthatóságtól. Próbaidőre felfüggesztett büntetésnél a jogerő és a végrehajthatóság a feltételes, függő jogi helyzet miatt elválik. Hasonló helyzet áll elő, ha a bíróság a kiszabott büntetés végrehajtására halasztást ad, mert az ítélet jogerős, de (éppen a halasztás engedélyezése miatt) még nem végrehajtható.

A próbára bocsátást meghatározó, egyben bűnösséget kimondó ügydöntő végzésnél sem jár együtt a jogerővel (az anyagi jogerővel) a végrehajthatóság.

A bíróság a vádlottat bűnösnek mondja ki, ha próbára bocsátja. Ehhez képest a próbára bocsátás megszüntetése esetén a vádlottat nem kell ismételt bűnösnek kimondani, mert arról már jogerős döntés van.¹⁸ A próbára bocsátást elrendelő határozatnál a jogerős döntés a büntetőjogi felelősségre, a minősítésre és a tényállás kérdésére terjed ki. Ezen kérdések utóbb nem bírálhatók felül, és nem változtathatók meg (például azon a címen, hogy az a bűncselekmény, amely miatt a vádlottat próbára bocsátották, az időközben hatályba lépett új törvény szerint már csak szabálysértés). Ha a próbára bocsátott ellen a próbaidő alatt újabb büntetőeljárás indul vagy van folyamatban, az ügyeket egyesíteni kell. Az egyesítés kötelező, akár a próbaidő alatt, akár a próbaidő előtt elkövetett bűncselekmény miatt indult, illetőleg folyik az újabb büntetőeljárás. A próbára bocsátással ugyanis a korábbi büntetőeljárás nem fejeződött be véglegesen, mivel a bíróság a büntetés kiszabását feltételesen elhalasztotta. Ezért a vádlott ellen egyidejűleg több büntetőügy van folyamatban. A próbára bocsátást elrendelő ítélet a tényállás, *a büntetőjogi felelősség és a jogi minősítés kérdésében – res iudicatum képezve* – köti az utóbb eljáró bíróságot, minthogy e vonatkozásban a vád tárgyává tett cselekményt a próbára bocsátást alkalmazó bíróság már jogerősen elbírálta. Az ügyek egyesítése folytán a bíróság határozatának tartalmaznia kell a próbára bocsátást elrendelő határozatban megállapított tényállást. A bíróság valamennyi cselekményt együtt bírálja el, és halmazati büntetést szab ki. Ha ennek törvényi feltételei fennállnak, valamennyi cselekmény miatt intézkedést alkalmaz (fiatalkorúval szemben javítóintézetit nevelést).¹⁹ Talán ez a példa is szemlélteti, hogy a próbára bocsátásnak, mint anyagi jogerőképes ügydöntő határozat

¹⁷ Be. 588. § (1) bekezdés

¹⁸ 1/2007. BK vélemény, Be. 330. § (2) bekezdés b) pont

¹⁹ 54/2007. BK vélemény a hatályon kívül helyezett BK 149. számú állásfoglalás felülvizsgálatáról, III. pont

jogerejének nincs végrehajtási hatása a büntetőjogi főkérdésben. Ennek a végzésnek csak egyéb járulékos kérdésekben lehet anyagi jogerőhatása, például a bűnügyi költségre vagy pártfogó felügyeletre nézve.

Egyes rendkívüli jogorvoslati eljárások szabályozása lehetővé teszi, hogy az újabb érdemi döntés meghozatala előtt, amikor az alapítélet jogereje még nincs feloldva, a bíróság a büntetés végrehajtását felfüggeszse vagy félbeszakítsa. Ilyenkor a bűnösség kimondása, a tényállás, a minősítés, a büntetés is jogerős, de azt nem lehet végrehajtani időlegesen.

Ismert ez a szabályozás az *alkotmányjogi panasz*nál, ahol az ügyben első fokon eljáró bíróság a jogerős ügydöntő határozat végrehajtását az Alkotmánybíróság eljárásának befejezéséig felfüggesztheti vagy félbeszakíthatja. Emellett az ügyben első fokon eljáró bíróság a jogerős ügydöntő határozat végrehajtását az Alkotmánybíróság felhívására felfüggeszti vagy félbeszakítja, és erről értesíti az Alkotmánybíróságot.²⁰

*Perújítás*nál hasonló a helyzet, mert a perújítás megengedhetőségéről döntő másodfokú bíróság a perújítás elrendelésével egyidejűleg az alapügyben hozott bármely rendelkezés végrehajtását felfüggesztheti, illetőleg félbeszakíthatja.²¹

A bizonyító erő

A jogerős határozat közokiratként egyértelműen bizonyítja azt, hogy történt-e bűncselekmény, és azt ki követte el.

Vitás lehet, hogy a határozatnak a rendelkező és az indokolási része is rendelkezik-e bizonyító erővel. Álláspontom szerint a büntetőügyekben a tényálláshoz kötöttség miatt az indokolás is lényeges megállapításokat tartalmaz, nem véletlenül lehetséges fellebbezni az indokolás ellen is. Az indokolás tartalmazza azt a történeti tényállást, amiből a tettazonosság kérdése, így az újabb eljárás tilalma vagy megengedettsége eldönthető. Megjegyzem, éppen a bizonyító erő az egyik legfőbb oka, hogy kerülni kell annak az esélyét, hogy a bíróság ellentétes tényállást állapítson meg ugyanazon eseménysorhoz kapcsolódóan. Nem célszerű így sok esetben egyes terheltekre nézve elkülöníteni az eljárást, mert mindig fennáll a veszélye, hogy a külön-külön lefolytatott eljárásban eltérő mérlegelésre, eltérő meggyőződésre jut a bíróság.

A bizonyító erő kapcsán valóban kérdéses lehet, hogy a jogerős határozatot mennyiben lehet bizonyítékként felhasználni. Arra a személyre nézve, aki az ügy terheltje volt, ez nem lehet kétséges. A jogerős ügydöntő határozatban elbírált cselekmény kapcsán az érintett terheltre nézve a határozat indokolása bizonyító erővel bír. Azon személyeknél lehet bizonytalanság, akiknek esetleg leírja a cselekvőségét az ítélet tényállása, de nem voltak a korábbi eljárás terheltjei. Előfordulhat, hogy először csak egy vádlott ellen indul meg az eljárás, mert társa ismeretlen marad, de az először eljáró bíróság is leírja tényállásában, hogy mit csinált a terhelt társa. Később, ha személye ismertté válik, az ő cselekvőségére nézve a korábbi ítélet ítélt dolgot nem jelenthet. Az eredetileg megvádolt, majd elítélt terhelt perújítással élhet, ha vele kapcsolatosan új tények merülnek fel.

²⁰ Be. 429/A§ - 429./C§

²¹ Be. 413. § (1) bekezdés

A bizonyító erő természetesen csak az ügydöntő határozat indokolásában leírtakhoz kapcsolódhat. Így például előzetes letartóztatást elrendelő, fenntartó, meghosszabbító, vagy annak indokoltságát felülvizsgáló végzéseknél különösen kell ügyelni arra, hogy az indokolás megfogalmazása ne úgy tűnjön, mintha azok kétséget kizáró bizonyossággal megállapíthatóak lennének. A megalapozott gyanúban közölt adatok korántsem jelentenek ítéleti bizonyosságot, adatai nem tények, és megállapított tényről a jogerős ítéletig valójában nincs szó, az eljárásnak csupán tényszerű adatai lehetnek.

A rendelkező részben és – egyes kivételektől eltekintve – az indokolásban foglaltakat egyaránt igaznak kell elfogadni mindaddig, amíg a bíróság azt rendkívüli perorvoslat eredményeként meg nem változtatja. A bűncselekmény elkövetése és minősítése kérdésében hozott határozatot más bíróság vagy hatóság is köteles igaznak elfogadni, például a bűncselekménnyel okozott kártérítés iránti igényt elbíráló polgári bíróság. Hasonló a helyzet a szabálysértési eljárásban is. „Abban a kérdésben, hogy az eljárás alá vont személy követett-e el és milyen szabálysértést, a szabálysértési hatóságot és a bíróságot a büntetőeljárásban hozott határozat és az abban megállapított tényállás kivételével nem köti a más eljárásban, így különösen a polgári vagy a fegyelmi eljárásban hozott határozat, és az abban megállapított tényállás.”²²

A ne bis in idem elve, a kétszeres eljárás tilalma a jogirodalomban

A jogerős határozattal elbírált cselekmény miatt újabb eljárás nem indítható azzal a terhelttel szemben, akinek büntetőjogi felelősségéről a bíróság jogerős határozatában döntött.

A tények kétszeres értékelésének elfogadhatatlansága elvezet a tettazonosság vizsgálatáig. A jogerő terjedelmeként így indokolt megvizsgálni azt a kérdést, hogy a jogerős bírósági határozattal elbíralt ügyekben valójában ki az a személy és mi az a cselekmény (történeti magatartás), akire és amelyre a jogerő hatálya, azaz a jogerőhatások kiterjednek. Ezzel kapcsolatban nem mellőzhető a *tettazonosság* és a *személyazonosság* ismérveinek helyes felismerése.

A jogerő ún. tárgyi terjedelme a tettazonosságból következik. Ehhez a kérdéskörhöz tartozik a csendes felmentés, és a csendes vádelejtés is. Nem egyértelmű ugyanis a megítélése az ún. „csendes felmentésnek”, amikor a vád és/vagy az ítélet tényállása leírta az adott (anyagi halmazatban álló) cselekményrészt, de nem kerül jogilag értékelésre. Anyagi halmazat esetén a vád tárgyává nem tett, vagy a bíróság által el nem bírált cselekményre a jogerő kizáró hatásának tárgyi terjedelme nem vonatkozik, így a non bis in idem elvének sérelme nélkül emelhető vád a megmaradt cselekmények tekintetében.

Talán csendes vádelejtésnek lehet nevezni azt az esetet, amikor az ügyész úgy módosítja a vádat, hogy az eredetileg vád tárgyává tett tények egy részét a vádmódosítás tényállása már nem tartalmazta. A vád elejtése csak az ügyész határozott nyilatkozatával történhet, a hallgatólagos vagy utalásszerű vádelejtést a Be. nem ismeri. A vád tárgyává tett tények kihagyása a jogerős ítéletből felmentő rendelkezés nélkül ítélt dolgot sem fog eredményezni, így nem alkalmazható a törvény azon szabálya sem, hogy ha a vádlott ellen több

---

²² 2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről, 37. §

bűncselekmény miatt emeltek vádat, az ítéletnek csak az a felmentő vagy eljárást megszüntető rendelkezése bírálható felül, amely ellen fellebbeztek.

A jogerős ügydöntő határozat egyéb joghatásai

Egy büntetőügyben hozott ítélet mindennemű joghatása – más rendelkezés hiányában – a jogerőre emelkedésével kezdődik. A jogerős ítélet további hatásai rendkívül terjedelmesek és valamennyit nem is lehetséges bemutatni. Ebben a körben a következőket lehet megemlíteni:

Megszűnik az ártatlanság vélelme

A kártalanítási igény esedékessé válhat

Megkezdődik a kiszabott büntetés végrehajthatóságának elévülése

A jogerő cselekményegység-teremtő hatása

Az ítélet jogerőre emelkedésével a büntetőbíróság magánjogi igényekre vonatkozóan hozott határozata is esedékessé válik és végrehajtható lesz.

Az ingyenes jogsegélyhez való jog is a jogerőig tart.²³

Felmentés vagy megszüntetés esetén az állam köteles megtéríteni a határozat jogerőre emelkedésétől számított 30 napon belül a védekezéssel összefüggésben felmerült egyes költségeket.

Véget ér (megszűnik) az előzetes letartóztatás, a lakhelyelhagyási tilalom, valamint az ideiglenes kényszergyógykezelés

Az óvadék visszajár, ha a bíróság az eljárást jogerős ítélettel vagy megszüntető határozattal befejezte

Zár alá vétel az eljárás jogerős befejezéséig tarthat

Az ítélet jogerőre emelkedése esetén állást kell foglalni az összbüntetésbe foglalás lehetőségéről

Az eljárás jogerős befejezése után kifogás előterjesztésének nincs helye

Több eljárási szabálysértés a jogerő bekövetkezte után már felülvizsgálati eljárásban sem orvosolható

Megszűnik a kirendelés és a meghatalmazás hatálya

Az egyéb érdekelt érvényesítheti tulajdonjogi igényét

Kiadmányozási kötelezettség keletkezik

A biztosíték az államra száll

A végrehajtásában próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztésre ítéltet a bíróság csak az ítéletében részesítheti előzetes bírósági mentesítésben, a határozat jogerőre emelkedése után, különleges eljárásban erre nincsen törvényes lehetőség.

²³ EEJK 6. cikk (3) bekezdés c) pont

A járművezetéstől végleges hatályú eltiltás alóli mentesítéshez szükséges 10 év nem a gépjármű-vezetői engedély bevonásának, hanem az ezt kimondó határozat jogerőre emelkedésének a napjától veszi kezdetét.

Rövidített indokolással készülhet az ítélet

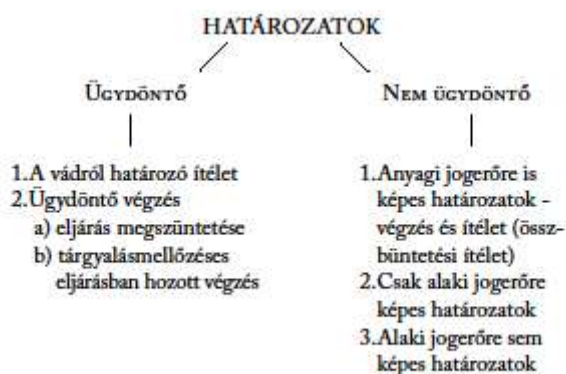
6. A határozatok csoportosítása jogerőre képeség szerint

6.1. Az ügydöntő és nem ügydöntő határozatok

A határozatokat többféleképpen is lehet csoportosítani: a jogerejük kapcsán megkülönböztethető ügydöntő és nem ügydöntő határozat. Az ügydöntő és nem ügydöntő határozatokon belül is van ítélet és végzés formájú egyaránt.

A nem ügydöntő határozatok feloszthatóak jogorvoslattal támadható és meg nem támadható határozatokra. A jogorvoslattal támadható nem ügydöntő határozatok között is van olyan, amelynél az alaki jogerő (a megtámadhatatlanság mellett) a döntés által érintett rész kérdésben anyagi jogerővel rendelkezik, de vannak olyan végzések is, amelyeknek a jogerejéről kizárólag a megtámadhatatlanság kapcsán beszélhetünk. A nem ügydöntő végzések másik nagy csoportja, amelyikhez semmilyen jogerőhatás nem kapcsolható, mert még alaki jogerejük sincsen.

Félrevezető, ha általánosságban említjük a „jogerőt”, hiszen ezen határozatoknak más és más jelent a jogereje.

6.2. Az ügydöntő határozatok

Ügydöntőnek azok a határozatok tekinthetők, amelyekben a bíróság a lefolytatott bírósági eljárást követően a törvényes vádról határoz. Az ügy érdemében hoz tehát mindenkivel szemben kötelező érvényű, a terhelt büntetőjogi felelősségét megállapító, vagy őt felmentő

ítéletet, illetve az eljárást megszüntető végzést. Az ügydöntő határozat ún. res iudicatum eredményez, vagyis ugyanazon bűncselekmény miatt – a rendkívüli perorvoslatot kivéve – nem indulhat újabb büntetőeljárás.

Az ügydöntő határozatok anyagi és alaki jogerővel is rendelkeznek. Amennyiben jogerőre emelkedtek, az ügyben beállnak azok a hatások, amelyek az ún. ítélt üggyhöz fűződnek. Az ügydöntő határozatoknak teljes a jogerőre képessége. Az ügydöntő határozatában a bíróság a vádról határoz, és a büntetőjogi főkérdésről, azaz a vádlott bűnösségéről foglal állást. Végleges döntést tartalmaz a büntetőjogi felelősségről, a büntetőjog alkalmazásáról. Ügydöntő határozat az ítélet, a tárgyalás mellőzésével hozott végzés, a büntetőparancsot tartalmazó és az eljárást megszüntető végzés.

6.3. A nem ügydöntő határozatok

6.3.1. A nem ügydöntő határozatok jogerő szerinti csoportosítása

A nem ügydöntő határozat nem az eljárás végleges lezárását jelenti, nem az ügy érdemében foglal állást benne a bíróság, hanem egyéb részletkérdésben, például kényszerintézkedés, áttétel, pervezető végzés. Nem tartalmaz döntést a büntetőjogi főkérdésről, és nem zárja le véglegesen a megindult büntetőeljárást. A nem ügydöntő határozatok közvetlenül nem a vádról rendelkeznek, hanem a büntetőeljárás során eldöntendő közbenső kérdésekről, tehát a büntetőjog alkalmazása nem tartozik rájuk. Király szerint ezért anyagi jogerő nélkül valók, és hatásuk sem terjed ki a büntetőjog alkalmazására.²⁴ Úgy vélem azonban, hogy a nem ügydöntő határozatok között is vannak olyan jellegű határozatok, amelyekben a közbenső kérdéssről hozott végleges döntés anyagi jogerőre emelkedhet.

Tremmel úgy fogalmaz, hogy a jogerőre képes nem ügydöntő határozatok jogereje kisebb-nagyobb mértékben csonka, egyre inkább csak az alaki jogerőhöz közelítő jogerejük van.²⁵ Ez a megállapítás valóban kifejezi azt, hogy nehezen megfogható a határozatok jogerő szerinti csoportosítása. Ha kizárólag a másodfokú vagy általában a perorvoslati eljárásban előforduló határozatfajtáról van szó, akkor Tremmel szerint az az eldöntendő kérdés, hogy az adott perorvoslati határozat meghozatalával a bíróság a maga részéről elintézte-e az ügyet. Megjegyzendő, hogy a bírói gyakorlat sem egységes például a hatályon kívül helyező végzések záradékolhatóságával kapcsolatban. A jogerőt kifejező záradék azt jelzi, hogy jogerőképes a határozat. Ezzel kapcsolatban úgy vélem, hogy a hatályon kívül helyező végzés csak akkor jogerőképes, ha ahhoz eljárás-megszüntetés is kapcsolódik, ami már vádról történő döntést jelent, és így emiatt végleges, anyagi jogerőképes határozat. Pusztán az új eljárásra utasítás, tehát a kasszációs jogkör gyakorlása esetén nem lesz jogerőre képes a határozat. Ilyenkor a határozat további jogorvoslattal való megtámadhatatlansága miatt az alaki jogerő kérdése merülhetne fel, különösen, ha a jogalkotó úgy döntene, hogy a hatályon kívül helyezésről döntő határozat ellen lehetővé tenné a fellebbezés lehetőségét.

A perorvoslati eljárásban is több olyan határozat hozható, amelyeket a bíróság elsőfokú határozatként hoz. Ezen végzések között több olyan is lehetséges, amelynek a jogereje megegyezik az elsőfokú eljárásban hozott hasonló döntéssel. A fellebbviteli bíróság elsőfokú határozatot hoz például, ha rendbíróságot szab ki, vagy igazolási kérelmet utasít el.

²⁴ Király Tibor: Büntetőeljárás jog. Osiris Kiadó, 2000, 497.o.

²⁵ Tremmel Flórián: Magyar büntetőeljárás. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2001, 456. o.

Dogmatikailag kétséges lehet az, hogy az összbüntetési ítéletet tekinthetjük-e ügydöntő határozatnak. Afelől nem lehet kétség, hogy alaki jogerőhatás kapcsolódik hozzá, azt követően, hogy az már rendes jogorvoslattal nem megtámadható. Az összbüntetés tárgyában hozott határozat ellen rendkívüli jogorvoslattal nem is lehet élni, az bármikor megváltoztatható egy újabb, utólagos összbüntetésbe foglalásra irányuló, különleges eljárásban. Az összbüntetési ítélet nem a vádról határoz, nem kapcsolódik hozzá ne bis in idem hatás, nincs bizonyító ereje, nincs hozzá kötve a bíróság, így ügydöntőnek sem tekinthető az ítélet mint határozati forma ellenére.

Ha a Be. szerint az adott határozat ellen van helye rendes perorvoslatnak, akkor az egyúttal alaki jogerőre is képes határozat. Ha nincs helye rendes perorvoslatnak, akkor az jogerőre sem emelkedhet. Az anyagi jogerővel ellentétben, a szakirodalom az alaki jogerő tekintetében nem tesz különbséget az ítélet és más bírósági határozatok jogereje között. A végzések alaki jogereje ily módon, az ítéletekkel megegyezően akkor áll fenn, ha azok már semmilyen rendes jogorvoslat tárgyát nem képezhetik. A perorvoslattal támadható nem ügydöntő határozatok között vannak részkérdésben anyagi jogerőképes, és kizárólag alaki jogerőre képes határozatok is.

6.3.2. A perorvoslattal támadható nem ügydöntő határozatok

Az elsőfokú bíróság nem ügydöntő végzése ellen akkor van lehetőség önálló fellebbezésre, ha ezt a törvény külön és nevesítetten nem zárja ki. A perorvoslat következtében a határozatok egy része az adott részkérdésben végleges döntést jelent, míg egyéb határozatoknál a jogorvoslat hiánya vagy annak elbírálása csak a határozat megtámadhatatlanságát fogja eredményezni.

6.3.2.1. Részkérdésben anyagi jogerőképes (végleges, megváltoztathatatlan) nem ügydöntő határozatok

A nem ügydöntő határozatok sorába tartoznak a bíróság olyan határozatai is, amelyek önálló fellebbezéssel megtámadhatók, és amelyekhez a bíróság kötve van. Ezek a határozatok abban az eljárásjogi részkérdésben, amelyre vonatkoznak, végrehajthatóak és jogerőre képesek.

Ezen határozatok egy része bár nem a vádról dönt, de büntető anyagi jogi kérdésről határoz. Ide tartoznak az egyes különleges eljárásban hozott határozatok, amelyek anyagi jogerőre képes döntések.

A különleges eljárások során hozott határozatok, amennyiben a büntetésekre vagy intézkedésekre vonatkoznak, vagy más olyan jogkövetkezményről tartalmazzak döntést, amely az ítélethez kapcsolódik, ügydöntő határozatok, illetőleg az ügydöntő határozat részének tekintendők. Ezek a határozatok azonban nem a bűnösségről döntenek, így nem az ügydöntő határozatok anyagi jogereje jellemző rájuk.

Büntető anyagi jogi kérdést rendez a feltételes szabadságra vonatkozó rendelkezés utólagos módosítása, a feltételes szabadság megszüntetése, a járművezetéstől eltiltás utólagos

beszámítása, a pártfogó felügyelet utólagos elrendelése. Ilyen határozat a tárgyi eljárásban az elkobzásról, a vagyoneklobzásról szóló utólagos végzés, a próbára bocsátás meghosszabbítása vagy megszüntetése folytán hozott határozat is.

Anyagi jogerőképes határozatoknak tekinthetők a bíróság által hozott azon határozatok is, amelyek bár büntetőjogi kérdést nem döntenek el, de adott rész kérdésben a megtámadhatatlanságon túl is rendelkeznek a jogerő hatásaival. Ilyen döntés különösen a rendbíróságot kiszabó, szakértői és védői díjat, illetőleg költséget meghatározó végzések. Ezen tárgykörben hozott határozatait a Kúria is rendszeresen, mint jogerős (azaz jogerőképes) határozatokat teszi közzé.

Ebbe a körbe illeszkedik a védő mulasztása esetén a bíróságnak a tárgyalást a meg nem jelent védő költségére elhalasztó vagy napoló, fellebbezhető végzése. A jogorvoslati jog ilyenkor természetesen nem a halasztáshoz vagy napoláshoz, hanem a végrehajtható anyagi hátránnyal járó bírsághoz kapcsolódik. Erre a határozatra a jogerőre emelkedés után jellemző lesz a megváltoztathatatlanság, ahhoz a bíróság is kötve lesz, újabb eljárás az adott rész kérdésben kizárt, és a rendbíróság alapjául szolgáló mulasztásra nézve bizonyító erővel is rendelkezni fog, ami újabb rendbíróság alapjául szolgáló esetben figyelembe vehető.

6.3.2.2. A kizárólag alaki jogerőképes határozatok

Önálló fellebbezéssel támadható határozatok a kényszerintézkedésről, bírák kizárásáról, a tárgyalás előkészítés keretében az ügyek egyesítéséről, áttételről, felfüggesztésről rendelkező végzések, a perújítás megengedhetősége körében hozott döntés, a pótmagánvádló vádindítványának elutasítása, perújítási eljárásban hozott nem ügydöntő hatású ítélet.

Ezek olyan jogerőre képesek, amelyek nem tartalmaznak sem büntetőjogi anyagi jogerőt, sem más anyagi jogerőre jellemző jogerőhatást. A jogerő hatása közül jellemző rájuk az alaki jogerő, tehát a fellebbezés elbírálása után jogorvoslattal nem támadhatóak. Kötőerő lazán fűződik az ilyen határozathoz, mert a törvény például a kényszerintézkedéseknél a felülbírálatot az azt elrendelő bíróságnak is gyakran megengedi. Az elsőfokú bírósági határozat alaki jogerőre képességének legbiztosabb előfeltétele az, hogy van-e helye a határozat ellen rendes perorvoslatnak.

A kényszerintézkedésekről hozott határozatok jogereje.

Nem ügydöntőek, de önálló fellebbezéssel megtámadhatóak a kényszerintézkedésekről rendelkező végzések is. Ezeknek a végzéseknek csak formális, alaki jogereje lehet. Az anyagi jogerő hatásai közül nem jellemző ezen határozatokra a megváltoztathatatlanság, a jogviszonyok végérvényes szabályozása. A határozat bármikor megváltoztatható.

A kötelező erő is sajátos formában érvényesül. Ez különösen igaz a vádirat benyújtása előtti kényszerintézkedésekre. Az előzetes letartóztatást a vádirat benyújtásáig az ügyész is megszüntetheti. Nem köti tehát ebben az irányban a bíróság határozata. Nem választható azonban külön a nyomozási bíró által a kényszerintézkedésekről hozott határozat jogereje a vádemelés után a perbíró által hozott hasonló döntéstől.

Nem lesz a döntésnek ítélt dolog (res iudicata) hatása, nem érvényesül a kétszeres eljárás tilalma. A res iudicata hatása, hogy a jogerős határozattal elbírált cselekmény miatt újabb

eljárás nem indítható azzal a terhelttel szemben, akinek büntetőjogi felelősségéről a bíróság jogerős határozatában döntött. A kényszerintézkedéseknél ilyen hatása nincs a döntésnek.

A végrehajthatóságból nem lehet következtetést levonni a határozat jogerejének terjedelmére nézve. A végzések ugyanis – különösen a kényszerintézkedésről szólóak – már a jogerőre emelkedés előtt is végrehajthatók, azokkal szemben a bejelentett fellebbezésnek nincs szuszpenzív hatálya.

Kötőerővel általában a jogerőre nem képes határozatok is rendelkeznek, a pervezető végzések kivételével. A belső kötőerő szerint a bíróság saját határozatához kötve van, azt nem változtathatja meg. Nincs ilyen hatása a vádemelést követően hozott kényszerintézkedésről szóló határozatoknak. A vádemelést követően a perbíró bármikor hozhat a korábbi kényszerintézkedésétől eltérő tartalmú határozatot. Ha a tárgyalási nap elején fenntartotta az előzetes letartóztatást, az nem akadályozza annak, hogy a tárgyalási nap végén a szabadlábra helyezésről döntsön, ha a korábbi végzése ellen nem éltek jogorvoslattal.

Bizonyító erő nem fűződik a kényszerintézkedésről hozott határozathoz. A bizonyító erő azt jelenti, hogy a rendelkező részben és – egyes kivételektől eltekintve – az indokolásban foglaltakat egyaránt igaznak kell elfogadni mindaddig, amíg a bíróság azt rendkívüli perorvoslat eredményeként meg nem változtatja. Az előzetes letartóztatás tárgyában hozott határozatok egy (megalapozott) feltevésen alapulnak, ami messze áll a bizonyosságtól.

A határozat megtámadhatatlansága jelenti az alaki jogerőt, azt, hogy az adott határozat rendes jogorvoslattal már nem támadható. A kényszerintézkedésről hozott határozatok kétség kívül egy idő után jogorvoslattal nem támadhatók meg, így a jogirodalom és a bírói gyakorlat is egységes abban, hogy a határozatok alaki jogerővel rendelkeznek.

Az alaki és anyagi jogerő szerinti megkülönböztetés következtelen szabályozása a Be.-ben abból is kitűnik, hogy az egyes határozatok jogerejénél nem választja külön az anyagi és alaki jogerőt. Az újabb eljárás tilalmát már a Be. 6. §-a is alapvető szinten tartalmazza. A Be. 347. §-a alapján a végzések elleni fellebbezésre is az ítélet elleni fellebbezés szabályait alkalmazzuk. A végzésekre is alkalmazni kell például az abszolút és relatív hatályon kívül helyezési okokat.

Ezen okok közé tartozik az a szabály is, hogy a másodfokú bíróság hatályon kívül helyezi az elsőfokú bíróság ítéletét, és megszünteti az eljárást, ha a cselekményt már jogerősen elbírálták. E szabály kényszerintézkedésekről hozott végzésekre történő alkalmazásával teljesen félrevezető eredményre juthatnánk, hiszen azt jelenti, hogy az (alaki) jogerő kizárja az újabb eljárást. Ebből is adódik a bírói gyakorlat dilemmája ezen végzések jogerősítő záradékkal való ellátásával kapcsolatban. Ha jogerőt állapítanánk meg, a kényszerintézkedésről szóló határozat jogereje kizárná az újabb döntést és eljárást a kényszerintézkedésről.

Az óvadék

Az óvadék szabályozása körében a Be. – eltérően a többi kényszerintézkedésről hozható határozattól – több helyen is utal az óvadékkal kapcsolatos határozat jogerejére. „Az óvadékot a határozat jogerőre emelkedése után kell készpénzben letenni a bíróságon, vagy annak

letételét külön jogszabályban meghatározott módon igazolni.”²⁶ Ez a megállapítás felveti azt a kérdést, hogy az óvadékkal kapcsolatosan hozott határozatnak van-e eltérő jogerőképessége. Valójában az óvadékkal kapcsolatos végzésre is az egyéb kényszerintézkedésekre jellemző alaki jogerő állapítható meg.

Az előzetes letartóztatás és az óvadék alkalmazását összevetve látható, hogy a bíróságnak akkor is határoznia kell a szabadlábon vagy őrizetben lévő terhelt előzetes letartóztatásának elrendeléséről, ha az óvadék összegét megállapítja, de annak tényleges letétele még nem történt meg. Csak az óvadék jogerős megállapítása és tényleges letétele, illetve a letétel külön jogszabályban meghatározott módon történő igazolása eredményezheti az előzetes letartóztatás megszüntetését, és a vádlott haladéktalan szabadlábra helyezését. A szabályozás különlegessége a jogerő szempontjából az, hogy két, egymást kizáró döntést hoz a bíróság jogerősen. Az előzetes letartóztatás a terhelt fogva tartását feltételezi, míg az óvadék engedélyezése a szabadlábra helyezését.

Ha a nyomozási bíró, illetve az elsőfokú bíróság az óvadékot megállapítja, a végzés jogerőre emelkedése és az óvadék tényleges letétele esetére rendelheti el a terhelt szabadlábra helyezését. Az ügyész fellebbezésének elbírálásáig az óvadék megállapításáról szóló rendelkezés nem emelkedik jogerőre, ezért a vádlottat még nem lehet szabadlábra helyezni. Az ügyészi fellebbezésnek így halasztó hatálya van.

6.3.3. A sem alaki jogerővel, sem kötőerővel nem rendelkező határozatok

A nem ügydöntő határozatok egy része ún. pervezető és indokolásra sem szoruló határozat. Alakilag sem emelkednek jogerőre azok a végzések, amelyek ellen külön fellebbezés lehetősége nincs, csak az ügydöntő határozat elleni jogorvoslatban sérelmezhetők. Ilyen a bizonyítási indítványról rendelkező határozat, a kizárásra vonatkozó indítvány elutasítását tartalmazó végzés, a nyilvánosságot kizáró határozat, a vádtól eltérő minősítés lehetőségének megállapítása, az öttagú tanács elé utalás vagy ennek megtagadása, egyes eljárást felfüggesztő végzések.

A jogerőre nem képes határozatokat nem is lehet kimerítően felsorolni. Az ügy bíróságra érkezését követően hozott, az ügy menetét megállapító, az eljárási cselekmény előkészítésére irányuló, vagy végrehajtása érdekében hozott valamennyi határozat pervezető határozatnak minősül. Ezen végzések még alaki jogerőre sem képesek, bár csak látszólag megtámadhatatlanok, valójában az ügydöntő határozattal szembeni jogorvoslatban sérelmezhetőek. Kötőerejük nincs, ami azt is jelenti, hogy a bíróság azokat megváltoztathatja, visszavonhatja, helyükre új határozatokat hozhat.

6.4. A nyomozó hatóság és az ügyész határozatainak jogerőképessége

A Büntető perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikk (Bp.) óta egységes a jogirodalom abban, hogy a jogerő hatásai csak a bíróság határozataihoz kapcsolódhatnak. Ebben is tükröződik a bíróságokra ruházott igazságszolgáltatási monopólium.

²⁶ Be. 147. § (6) bekezdés

Függetlenül attól, hogy a nyomozás során hozott ügyészi határozatok jogerejét nem ismerjük el, rendszeresen találkozhatunk a tudományos jogirodalomban és az eljáró hatóságok határozataiban idézőjelbe tett *jogerő* kifejezéssel, amivel a már meg nem támadható ügyészi határozatokat szokás megjelölni. Herke például akkor használja jobb kifejezés hiányában, amikor az ügyészi megrovás megállapodás jellegét szemlélteti.²⁷

Az opportunitási eszközök alkalmazása a nyomozás során kétségtelenül felveti a jogerő kérdését is. Az opportunitással érintett terhelt, illetve cselekményeik esetében azonban a Be. szerint a jogerő nem fog beállni, legfeljebb az elévüléssel szűnik meg végérvényesen a cselekmény büntethetősége. Az ügyésznek a vádemelés elhalasztása tárgyában hozott határozata sem emelkedhet jogerőre, az nem zárja ki az újabb eljárást, és így rendkívüli perorvoslat nélkül változtatható meg a felettes ügyész által. Abban az esetben, ha a vádemelés elhalasztásának tartama eredményesen telt el, az ügyész határozattal megszünteti a nyomozást. Elvileg nincs helye ilyenkor az eljárás folytatásának, de nincs olyan szabály sem, ami kizárná a vádemelés lehetőségét.

Amikor a nyomozás megszüntetése ellen nem éltek panasszal (illetve a felettes ügyész nem rendelte el a nyomozás folytatását), utóbb azt csak a bíróság rendelheti el az ellen, akivel szemben a nyomozást korábban megszüntették.²⁸ Ha a nyomozás folytatásának elrendelése iránti indítványt elutasította, változatlan alapon a nyomozás folytatásának elrendelése iránti ismételt indítvány-előterjesztésnek nincs helye. *A büntető eljárásjog elmélete* című tankönyv szerzőinek álláspontja szerint ez az eset is az ügyészi határozatok „quasi jogerőssé válását” sugallja.²⁹

Álláspontom szerint azonban ilyenkor sem következik be sem 'quasi', sem rendes jogerő. Az ügyészi határozatokra a „jogerő” kifejezés alkalmazása csak tovább bonyolítaná az egyébként is áttekinthetlenné váló jelentését a jogerő fogalmának. Egyetértek azzal a felvetéssel, hogy jó lenne egy olyan elfogadott jogi szakkifejezést találni, amely ezen határozatok eljárást befejező szerepét kifejezi, de erre a „jogerő” kifejezést alkalmatlannak és félrevezetőnek tartom. A határozat annak ellenére, hogy befejezi az eljárást, mégsem zárja ki az újabb eljárás lehetőségét, annak nincsen ne bis in idem hatása, később megváltoztatható, és teljes határozottsággal megtámadhatatlannak sem nevezhető. Az ellene benyújtott panaszt ugyanis a felettes ügyész elbírálja.

6.5. A záradék

Az ítélezésben, illetve ezzel szoros összefüggésben a bírósági ügykezelésben, ügyvitelben, iratkezelésben is eltérő gyakorlat tapasztalható a tekintetben, hogy a bíróság milyen jellegű határozatokat lát el jogerősítő záradékkal. A büntetőeljárás törvény alapján egyértelmű és

²⁷ Herke (2010) im. 98. o.

²⁸ Be. 191. § (3) bekezdés

²⁹ Herke Csongor-Fenyvesi Csaba-Tremmel Flórián: *A büntető eljárásjog elmélete*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2012, 318. o.

kötelező, hogy az ügydöntő határozatot jogerősítő záradékkal kell ellátni. Nem egységes azonban a gyakorlat abban, hogy az ügydöntőnek nem minősülő, fellebbezésre tekintet nélkül azonnal végrehajtható, vagy halasztó hatályú fellebbezéssel támadható végzéseket kell-e jogerősíteni, illetve erre egyáltalán van-e eljárásjogi vagy ügyviteli felhatalmazás, különös tekintettel a vádemelés után az előzetes letartóztatás elrendelése, fenntartása tárgyában hozott végzésekre. Az egyik vélemény ezzel kapcsolatban az, hogy az ítéleten és más ügydöntő végzéseken kívül azon végzéseket kell jogerősíteni, melyek végrehajthatósági záradékkal is elláthatók, tehát ahol a törvény garanciális okokból halasztó hatályú fellebbezést engedélyez. Nincs lehetőség az azonnal végrehajtható, előzetes letartóztatással kapcsolatos elsőfokú, illetve másodfokú végzések jogerősítésére, mert egyrészt nincs a végrehajthatóság megállapítására jogszabályi alap, másfelől a Be. és a végrehajtást érintő háttérnormák önmagában a nem anyagi jellegű jogerőhöz nem fűznek olyan joghatást, mely a záradékolást indokolná.

A következtelen jogszabályi rendelkezések miatt az ellenkező álláspont is hasonló színvonalas érveléssel vezethető le. Eszerint a nem ügydöntő végzések jogerősítő záradékkal való ellátása is fontos. Ezen megközelítés szerint a jogerősítés az eddig nem említett esetekben azt nyilvánítja ki, hogy további fellebbezésnek, jogorvoslatnak nincs helye (általában rendkívüli jogorvoslatnak sem). Ez különösen fontossá vált a harmadfok bevezetésével, mert a kezdetekben volt olyan értelmezése a törvénynek, mely szerint a kényszerintézkedésekkel kapcsolatos döntések esetében is lehet harmadfokú eljárás. Felvethető, hogy a tisztességes eljárás azt is megkövetelné, hogy a jogerő bevétele nélkül, előzetesen végrehajtható – gyakorlatilag a kényszerintézkedéseket elrendelő vagy meghosszabbító – határozatok tartalmazzanak olyan záradékot, hogy a végzés „előzetesen végrehajtható”. Vagy a rendelkező rész tartalmazza, hogy „előzetesen végrehajtható, a fellebbezésre tekintet nélkül”. Ennek azonban nincs jogszabályi alapja. A jogerő megállapítása – még ha utólag módosítható is például egy kézbesítési vélelem megdöntése folytán – szükséges annak nyilvánításához, hogy egy nem ügydöntő végzés tovább nem támadható jogorvoslattal. Amennyiben a rendelkező rész fellebbezési jogot tartalmaz, akkor az eljárás résztvevőit nyilvánvalóan tájékoztatni kell arról is, ha egyetlen jogorvoslatra jogosult sem fellebbezett, ami egy jogerősítő záradékkal oldható meg. Semmilyen jogszabály, és a Bírósági Ügyviteli Szabályzat (BÜSZ) sem rendelkezik arról, hogy ennek más formája is lehetne, például átirat vagy tájékoztatás. Nincs más választás, mint egy jogerősítő záradékban való közlése annak, hogy senki sem támadta a határozatot, ezért nem kerül sor másodfokú felülbírálatra, és éppen ezért az anyagi jogerőt és az alaki jogerőt is egyaránt deklarálni kell.

A stabil elméleti megalapozottság hiánya is lehet az oka a bírói gyakorlat bizonytalanságának a kényszerintézkedésekkel kapcsolatos végzések jogerőképeségének megítélésénél, és abban a kérdésben, hogy szükséges-e ezen határozatok záradékolása. Az eljárás nyomozási szakaszában ezen határozatokhoz nincs kötve az ügyész, aki bármikor rendelkezhet a szabadításról, majd a bírói szakaszban a bíróság is bármikor megváltoztathatja korábbi döntését, és rendelkezhet a szabadításról, akár rögtön azt követően is, hogy a másodfokú bíróságtól visszaérkezett a korábbi előzetes letartóztatást elrendelő vagy fenntartó végzést helybenhagyó határozat.

Nem csak egy elméleti problémáról van szó, hiszen megtévesztő lehet, és az előzetes letartóztatás foganatosításának is akadálya lehet, ha ugyanolyan eljárásban hozott előzetes letartóztatásról döntő vagy fenntartó végzésben egyes bíróságok záradékolnak, megállapítva

annak 'jogerőre' emelkedését, míg mások nem. A jogban azonos fogalmak alatt azonos dolgot, jelentést kell érteni. Ennek megfelelően sokan a dogmatika, sőt általában a jogtudomány elsőrendű feladatának is a fogalmak és az azokhoz vezető definíciók kidolgozását és rendszerbe szervezését látják. A fogalmakkal kapcsolatban a jogtudományban (de a társadalomtudományokban is) a legfontosabb elvárás az, hogy legyenek pontosak, egyértelműek.³⁰ Abban nem lehet vita, hogy az ítéletek és a kényszerintézkedések jogereje alatt teljesen mást értünk, így nem indokolható, hogy miért illetjük ugyanazzal a fogalommal. A törvény azonban ugyanazt a fogalmat használja az ítéletek és végzések jogerejére, bár különböző szabályokat alkot.³¹

Úgy gondolom, hogy minden ügydöntő és anyagi jogerőképes határozatot záradékolni kell (függetlenül attól, hogy ezzel kapcsolatban a hatályos Be. mennyire következetes). Nem látom akadályát annak, hogy a pusztán alaki jogerőre képes határozatoknál a záradék csak azt tartalmazza, hogy „a végzés ellen további jogorvoslatnak nincs helye”. Megjegyzem, hogy ezen értelmezés a Be.-ből is levezethető, hiszen az ügydöntő határozatoknál a „záradék” kifejezést használja a fellebbezési jogosultságról szóló tájékoztatására is. „A bíróság a vádlottat távollétében felmentheti, vagy vele szemben a büntetőeljárást megszüntetheti, az erről szóló határozatot – a fellebbezési jogára (324–325. §) vonatkozó rendelkező részi záradék feltüntetése mellett – kézbesítés útján közli a vádlottal és a védővel.”³² A végzés elleni fellebbezés elintézésére a Be. kogens szabálya szerint az ítélet elleni fellebbezés szabályait tekinti irányadónak.³³ Ha jogerőt állapítanak meg, a kényszerintézkedésről szóló határozat jogereje kizárná az újabb döntést és eljárást a kényszerintézkedésről, így az félrevezető is lehet. Az újabb jogorvoslat kizártságának megállapítása viszont a jogszabályon alapul.

7. A jogerő feloldása

A jogerő feloldhatóságának vagy feltörésének kérdése szükségszerűen maga után vonja a jogbiztonság és az igazság közötti összeütközés elemzését is. Minél könnyebben feloldható a jogerő, annál kisebb a jogbiztonság. A jogbiztonság, a végleges jogbéke mellett komoly érvek hozhatók fel, hogy az ügyeket tovább ne vizsgálják, az érintett feleket ne zaklassák. Ellenkező oldalról vizsgálva viszont a jogerő túlzott tisztelete, a valóságnál is többre értékelése azzal a következménnyel járhat, hogy téves, a valósággal akár teljesen ellentétes határozatok maradnak hatályban. A Be. a jogerő feloldásának több eszközét is biztosítja, így a rendkívüli perorvoslatokat (perújítás és felülvizsgálat), különleges eljárásokat, igazolási kérelmet, valamint a fellebbezést, mint rendes perorvoslat kapcsán az ún. részjogerő feloldásának előfeltételét, a jogegységi eljárást, a jogorvoslat a törvényesség érdekében, az alkotmányjogi panasz, a kegyelem, de az ún. abszolút semmisség is megemlíthető. Részletesebb kutatást az új bizonyítékra alapított perújítás kapcsán végeztem. Ennek során azt állapítottam meg, hogy csak szűk körben engedi a bíróság a jogerő feloldását.

A vizsgált bírósági döntések megerősítik azt az elméleti kiindulópontot, hogy a jogerő által biztosítani hivatott jogbiztonság, jogbéke és megcáfolhatatlanság perújítással csak rendkívül

³⁰ Szabó M.: *Ars iuris. A jogdogmatika alapjai*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2005, 100–101. o.

³¹ Be. 588. § és Be. 589. §

³² Be. 281. § (9) bekezdés

³³ Be. 347. § (1) bekezdés

szűk körben oldható fel. Esetenként sikeres lehet új elme- vagy orvosszakértő véleményének, mint új bizonyítéknak a felhasználása. Érdemes talán megemlíteni, hogy *ha perújítási eljárás eredményeként a bíróság a terheltet felmenti, vagy más, lényegesen eltérő döntést hoz, a közvélemény sohasem fogja azt a következtetést levonni, hogy az igazságszolgáltatás mégiscsak jól működik, és szerencse, hogy megvannak azok a jogintézmények, amelyek biztosítják az igazság kiderítését, hanem azt, hogy a bíróság nagyot hibázott.*

8. Záró gondolatok

Expressio specialis omnem impedit extensionem. (A szakkifejezések nem tűrik a kiterjesztő értelmezést.)³⁴

Az Alkotmánybíróság gyakorlatában a jogállam alapvető, nélkülözhetetlen eleme a jogbiztonság, ami az állam - és elsősorban a jogalkotó - kötelességévé teszi annak biztosítását, hogy a jog egésze, egyes részterületei és az egyes jogszabályok is világosak, egyértelműek, működésüket tekintve kiszámíthatóak és előreláthatóak legyenek a norma címzettjei számára. A jogbiztonság megköveteli, hogy a jogszabály szövege értelmes és világos, a jogalkalmazás során felismerhető normatartalmat hordozzon. Nem állapítható meg a jogállamiság és annak részét képező jogbiztonság sérelme pusztán amiatt, hogy az adott normaszöveg a jogalkalmazás során értelmezésre szorul. A jogbiztonság elvéből nem következik a jogalkotónak olyan kötelezettsége, hogy minden fogalmat minden jogszabályban külön meghatározzon. A normavilágosság sérelme miatt az alkotmányellenesség akkor állapítható meg, ha a szabályozás a jogalkalmazó számára értelmezhetetlen, vagy eltérő értelmezésre ad módot, és ennek következtében a norma hatását tekintve kiszámíthatatlan, előre nem látható helyzetet teremt a címzettek számára, illetőleg a normaszöveg túl általános megfogalmazása miatt teret enged a szubjektív, önkényes jogalkalmazásnak.³⁵

Konkréten a jogerővel kapcsolatban az Alkotmánybíróság már több mint húsz éve megállapította, hogy „a jogerő intézménye, alaki és anyagi jogerőként való pontos meghatározottsága a jogállamiság részeként alkotmányos követelmény”.³⁶

Ezeknek az alkotmányos követelményeknek a Be. álláspontom szerint nem felel meg. A jogszabályi hiányosságok eltérő bírói gyakorlatot eredményeznek. Ez abban ragadható meg a leginkább, hogy teljesen eltérő az egyes bíróságokon annak gyakorlata, hogy mely bírósági határozatokat kell a jogerőt tanúsító záradékkal ellátni, és annak mi lehet a tartalma. Ez abból

³⁴ Nótári Tamás: A jognak asztalánál... 1111 jogi regula és szentencia latinul és magyarul. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Budapest, 2008, 250 (52. o.)

³⁵ 9/1992. (I. 30.) AB határozat, ABH 1992, 59, 65., 26/1992. (IV. 30.) AB határozat, ABH 1992, 135, 142., 71/2002. (XII. 27.) AB határozat, ABH 2002, 417., 1160/B/1992. AB határozat, ABH 1993, 607, 608.; 10/2003. (IV. 3.) AB határozat, ABH 2003, 130, 135-136.; 1063/B/1996. AB határozat, ABH 2005, 722, 725-726.; 381/B/1998. AB határozat, ABH 2005, 766, 769., 56/2010. (V. 5.) AB határozat

³⁶ 9/1992. (I. 30.) AB határozat

ered, hogy még abban is vita van, hogy mely határozatok rendelkeznek anyagi és alaki jogerővel, és ezen jogerő kategóriáknak valójában mi is a tartalma. Nem egységes a bírói gyakorlat abban sem, hogy az egyes határozatok jogerejéhez (például az ügydöntő határozathoz) milyen hatásokat lehet társítani. Ennek a következménye például az, hogy egyes bíróságok bizonyító erőt tulajdonítanak egy korábbi ítélet tényállásának, míg más bíróság ennek kizártságát állapítja meg.

A jogbiztonság követelményét csak egyértelmű jogszabályi felhatalmazáson alapuló egységes bírói gyakorlat biztosíthatná.

A jogerő jelentése a különböző eljárásokban más és más jelentéssel bír. Mindez főként a két legjelentősebb csoportra, a polgári és a büntető eljárásokra vonatkozik. A két eljárásforma összefoglalása viszont nem vezethet ahhoz, hogy a két eljárásra vonatkozóan egységes jogerő-meghatározást lehessen megállapítani. Ahhoz mindkét eljárás, akár céljukat, akár törvényes rendjüket tekintve, túlon túl különböző. A büntetőeljárás egyes határozattípusait vizsgálva is élesen eltérő jogerőjelentésekkel találkozhatunk. Mégsem lehet teljesen különválasztani a jogerőt. Még ha a hatásai különbözőek is, elvileg a lényege mégis azonos marad.

A Be. ugyanazt a kifejezést használja az ügydöntő és nem ügydöntő határozatok, az eltérő típusú nem ügydöntő határozatok, az igazságügyi hivatal határozata, a parancsnoki fegyelmi eljárásban hozott döntés jogerejére, holott még a bíróság határozatainak jogereje is mást és mást jelent.

Tartós jogszabály megalkotására is csak kifinomult jogirodalmi megalapozottság után lenne lehetőség. Ez az oka, hogy igyekeztem összefoglalni a jogerő fogalmával, annak alaki és anyagi jogerőkénti meghatározásával kapcsolatos álláspontokat. Az ügydöntő határozatok mellett indokolt lenne az anyagi jogerőhatással bíró nem ügydöntő határozatok záradékolására is egyértelmű törvényi felhatalmazást adni az anyagi jogerő megállapítására. A kizárólag alaki jogerőképes határozatok záradékolására pedig törvényi felhatalmazást adni arra, hogy az alaki jogerőt úgy jelöljék meg a bíróságok, hogy az élesen megkülönböztethető legyen az anyagi jogerőtől. Erre megoldás lehetne, ha a záradék pusztán az adott határozattal szembeni további jogorvoslat lehetőségének kizártságát tartalmazná. Így elkerülhető lenne, hogy teljesen eltérő joghatású fogalmakat (anyagi és alaki jogerő) ugyanazzal a kifejezéssel illessünk. Ez egy fontos lépés lehetne ahhoz, hogy a bírói gyakorlat kidolgozza, hogy mely határozattípusok tartoznak az egyes csoportokba.

A jogerővel kapcsolatos gondolataim végére érve úgy vélem, érdemes utalnom arra, hogy talán a jogerő intézménye is nagyon jól szemlélteti azt, hogy a jogszabályalkotás és a bírói gyakorlat mennyire rá van utalva a kifinomult elméleti megalapozottságra, a jogtudomány eredményeire, mert ennek hiányában a jogszabály és az annak talaján kialakuló jogalkalmazói gyakorlat is ellentmondó, és kiszámíthatatlan lesz.

9. A monográfia témakörében megjelentetett publikációk

A jogerő a büntetőeljárásban. DEÁJK Büntető Eljárásjogi Tanszék, Debrecen, 2012

A szakértő, mint a jogerő feltörésének az eszköze a büntetőeljárásban. In: Elek B. (szerk.): Az orvosszakértő a büntetőeljárásban. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke, 2012/b, 43–64. o.

A bíró büntetés kiszabási szemléletének jogalkotói alakítása. Kriminológiai Közlemények 70. Válogatás a Magyar Kriminológiai Társaság 2011. évben tartott tudományos rendezvényein elhangzott előadásokból. Budapest, 2012/a, 20–33. o.

A jogerő egyes kérdései a büntetőeljárásban. In: Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére. Pécs, PTE ÁJK, 2011, 561–571. o.

Orvvadászok nyomában. Elemzések és történetek a tárgyalóteremből. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2009

A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban. TKK, Debrecen, 2008

A téves ténymegállapítás egyes pszichológiai aspektusai. Debreceni Jogi Műhely, III. évfolyam, 4. szám; www.jogimuhely.hu, 2006